

Zabor

Van Kamel Daoud verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

Moussa of de dood van een Arabier

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Kamel Daoud

Zabor

Vertaald uit het Frans
door Manik Sarkar

Ambo|Anthos
Amsterdam

Volgens de islam is de Zabor een van de heilige boeken die vóór de Koran zijn geopenbaard. Het wordt vaak gelijkgesteld met de Psalmen.

ISBN 978 90 263 4154 0

© 2017 Éditions Barzakh, Alger

© 2017 Actes Sud

Published by special arrangement with Actes Sud in conjunction with their duly appointed agent 2 Seas Literary Agency

© 2018 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,

Amsterdam en Manik Sarkar

Oorspronkelijke titel *Zabor ou Les psaumes*

Oorspronkelijke uitgever Actes Sud

Omslagontwerp Bloemendaal & Dekkers

Omslagillustratie geïnspireerd op een foto van

Giulio Galante/EyeEm/Getty Images

Foto auteur © D.R.

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Aan mijn vader Hamidou
Die me zijn alfabet naliet
Die zo waardig stierf
Dat hij zijn dood versloeg.

Inhoud

I	HET LICHAAM	11
II	DE TAAL	83
III	DE EXTASE	205

Wat we zien en wat we horen schrijven we op met piepkleine, dicht op elkaar gepakte letters, krioelend als mieren die van je hart naar je eerbiedwaardige rechterzijde lopen. De Arabieren hebben letters die liggen, die neerknielen en weer als lansen rechtop gaan staan: een schrift dat zich ontrolt, zich ontvouwt als een luchtspiegeling, wijs als de tijd en trots als de strijd.

Hun schrift vertrekt vanuit hun eerbiedwaardige rechterzijde naar hun linkerkant, omdat alles daar eindigt: in het hart.

Het schrift van hier, van Ahaggar, is een nomadenschrift; het bestaat helemaal uit stelen, als de poten van kuddes. Mensenbenen, meharipoten, zeboepoten, gazellepoten, alles wat de woestijn oversteekt.

Het heeft ook kruisen, die zeggen of je naar links of naar rechts moet, en punten – het telt heel veel punten. Dat zijn de sterren die ons 's nachts leiden, want wij Saharabewoners kennen maar één weg, de weg waarop we beurtelings de zon en de sterren als gids hebben.

En we vertrekken vanuit ons hart, draaien er in steeds grotere cirkels omheen zodat we andere harten omvatten in een cirkel van het leven, zoals de horizon rondom je kudde en jezelf.

Dassine Oult Yemma,

Toeareg-musica en dichteres uit het begin van de twintigste eeuw

I

HET LICHAAM

(Buiten is de maan een huilende hond die kronkelt van de pijn. De nacht is op het hoogtepunt van zijn duisternis en verzwaart het dorp met enorme, onbekende ruimtes. Iemand rammelt krachtig aan de klink van de oude deur; andere honden antwoorden. Ik weet niet wat ik moet doen, of ik moet ophouden of niet. De benarde ademhaling van de oude man dringt door in alle hoeken en maakt alles beklemmend. Ik probeer een mentale afleidingsmanoeuvre, kijk naar iets anders. Op de wanden van de kamer, tussen de kast en de foto van Mekka, hangt het oude, afgebladderde schilderij van de continenten. Droge zeeën met gaten. Droge wadi's gezien vanuit de hemel. 'Noen! Bij de pen en wat zij schrijven,' zegt het Heilige Boek in mijn hoofd. Maar het heeft geen zin. De oude man heeft geen lichaam meer, alleen nog kleding. Hij zal sterven omdat het schrift van zijn leven geen nieuwe bladzijden meer heeft.)

Schrijven is de enige list die werkt tegen de dood. Men heeft het geprobeerd met bidden, medicijnen, magie, onafgebroken recitaties en inertie, maar ik denk dat ik de enige ben die de oplossing gevonden heeft. Ik zou continu moeten schrijven, onophoudelijk, nauwelijks pauzerend om te eten, mijn behoefte te doen, goed te kauwen of de rug van mijn tante te krabben terwijl ik uit de losse pols de dialogen van de buitenlandse films voor haar vertaal omdat ze herinneringen bij haar losmaken aan de levens die ze nooit heeft geleid. Arme vrouw, die een boek verdient waarvan ze honderd jaar oud zou worden.

Strikt gesproken zou ik nooit meer op moeten kijken en hier altijd blijven zitten, toegewijd en opgesloten, als een martelaar gebogen over diepzinnige redeneringen, krabbelend als een epilepticus en mopperend over de ongedisciplineerde woorden die zich steeds maar willen vermenigvuldigen. Een kwestie van leven en dood, of eigenlijk van het hele leven en van heel veel doden. Kinderen en bejaarden zijn afhankelijk van mijn schrijfsnelheid, van het gekras van mijn kalligrafeerpen op het papier en van het enorme belang van nauwkeurigheid, zodat ik precies de goede woorden moet vinden, nuances die je van de afgrond redden of synoniemen die in staat zijn het einde van de wereld weg te duwen. Het is waanzin. Zoveel schriften om vol te schrijven. Een kافت met blanco bladzijden, minstens honderdtwintig, liefst ongelinieerd, zo sterk als steen maar opmerkzaam, met een vettige, lauwe textuur om de zijkant van mijn handpalm niet te irriteren.

(Een korte kuch. Een goed teken. Het licht keert terug in de kamer en het lichaam van de stervende lijkt minder grijs. Een glimmend draadje kwijl loopt vanuit de door het kunstgebit verwrongen mond naar zijn kin.)

Ik kocht ze in grote hoeveelheden, afhankelijk van het aantal mensen dat mijn pad kruiste of dat volgens de geruchten op het punt stond te bezwijken aan ziektes, ouderdom of ongelukken: soms twee per dag, soms meer dan tien; ooit heb ik achtenzeventig schriften tegelijk gekocht, toen ik op de overdadige bruiloft van een van mijn burens was geweest (waar ik op de vloer zat, alleen, met een afschuwelijk vleesgerecht voor me dat ik niet aanraakte, zonder acht te slaan op de brullende muziek, met een geluidloos lichaam, genegeerd door iedereen behalve de bruidegom in een lachwekkend kostuum die me gehaast een hand kwam geven) en ik zo onvoorzichtig was om allerlei mensen aan te kijken en zo verantwoordelijk voor ze werd, een waarborg voor een lang leven, ook al wisten ze dat niet. Want ik was de roeier en zij waren de reizigers, o God!

De dichtstbijzijnde ‘boekhandelaar’ – zoals ze hier verkopers

noemen bij wie je sigaretten, enveloppen, postzegels, schriften en kranten kunt kopen – kende me en stelde nooit vragen over mijn aankopen: in het dorp Aboekir (middenpunt van de wereld, gelegen tussen mijn navel en mijn hart, op een paar kilometer van de zee die een woord is dat niet verbogen hoeft te worden om oneindig te zijn) werd ik nagewezen als de slagerszoon ‘die altijd leest’, en het was algemeen bekend dat ik sinds mijn jonge jaren als een bezetene schriften volschreef. De rijkdom van mijn vader moest een tegenwicht hebben en dat was ik, met mijn lange, kromme lichaam, met mijn blik als een binnenzee en mijn belachelijke stem: een bespottling van het lot aan het adres van mijn gefortuneerde verwekker. De hoffelijkste dorpsbewoners stuurden me oude boeken die ze in de schuur vonden, vergeelde oude bladen uit de tijd van de kolonisten, gescheurde tijdschriften, gebruiksaanwijzingen voor verdwenen of nooit gebouwde machines en vooral fascinerende romans zonder auteursnaam en zonder begin omdat dat eraf was gescheurd (kreupele lichamen, wezen, verhalen mismakt door onsamenhangendheid, die ik nog altijd verzamel). De chaos die ze vormden was de steunpilaar van mijn universum, de rest vertrouwde ik aan mijn schriften toe. De eerste schooljaren was ik stil en briljant. Ik had een mooi, zorgvuldig handschrift dat de rol vervulde van aderen onder een huid van uiterlijke schijn. Ongetwijfeld hielp het een bepaald soort bloed rondstuwen.

(Nu zit ik in het hart van het ritueel. Volkomen toegewijd en geheel in beslag genomen door de strijd. Ik geloof er heilig in. Wat zou mijn leven hier anders waard zijn, en al die levens om me heen? Het heelal is óf een bespottling, óf een raadsel. Hoe laat is het? Stemmen. Een hand heeft een kop koffie neergezet. En water. Het gezicht van een verdrinkene die weer aan de oppervlakte komt. De mond fascineert me. De kin is omlaaggezakt alsof de dood de zwaartekracht versterkt. De oude man is alleen nog een hoofd en magere schouders boven het laken dat hem verbergt. De rest van zijn lichaam is slechts een deken met tijgermotief, onwaarschijnlijk verwrongen – ‘Gaat het goed?’ Ik geef geen antwoord. De dag komt, want de lichten kronkelen als bladeren in het vuur.)

Er werden me gunsten verleend als vooruitbetaling voor mijn diensten, vooral toen de geruchten over mijn gave zich ondergronds verspreidden. Natuurlijk waren er mensen die me achter mijn rug uitlachten en mijn familie beklaagden om die belachelijke loot aan de stamboom, om de knoest die ik was. Het kwam erop neer dat men niet wist of ze me moesten negeren of vereren. Ik schreef in een vreemde taal die zieken genas en het prestige van de voormalige kolonisten in stand hield. Die gebruikt werd door artsen voor hun recepten, door de machthebbers, de nieuwe meesters van het land, en door de onsterfelijke films. Kon die taal heilig zijn, kon die uit de hemel komen? Niemand had een antwoord en men boog het hoofd als voor een oude marmeren afgod, of zoals wanneer je in het oosten langs het Franse kerkhof liep. Het dorp was niet groot en gesprekken bleven zelden geheim.

Ik hield van dat etiket: 'de lezer' of 'hij die veel gelezen heeft'. Een afdoende formulering die in de buurt kwam van de kern, namelijk het Heilige Boek of de Heilige Kennis. Het werd vol ernst gezegd, zwaarwichtig, als iets machtigs dat gerespecteerd moest worden. Bij ons had lezen te maken met macht, niet met het ontcijferen van de wereld: het ging zowel over kennis als over regels en bezit. Het eerste woord van het Heilige Boek luidt 'Lees!' – en niemand vraagt naar het laatste woord, fluistert de afgematte stem van de duivel me in. Ik was het aan mezelf verplicht om dat raadsel te ontcijferen: het laatste woord van God, het woord dat hij heeft uitgekozen om het begin van zijn spectaculaire onverschilligheid in te luiden. In de exegeses wordt het niet genoemd. Er wordt lang stilgestaan bij het laatste oordeel, maar niet bij het laatste woord. Ik vroeg me ook af waarom het Boek begint met een aansporing aan de lezer en niet aan de schrijver. Waarom was het eerste woord van de engel niet 'Schrijf!'? Dat was een raadsel: wat moet je lezen als het boek nog niet geschreven is? Gaat het over een boek dat al voor je ligt? En welk boek is dat dan? Maar ik dwaal af.

Ik kocht dus schriften; en als ik op het tijdstip van de mid-

dagslaap met gesloten ogen onder de knoestige wijnstokken op de binnenplaats lag, telde ik de mensen die ik de vorige dag was tegengekomen in het dorp dat voor mij de cartografie had van een eiland. Ik telde ze een voor een, angstvallig nauwkeurig, als muntstukken. Ik zette ze op de boekenplanken in mijn hoofd, met cijfers en letters en gelaatstrekken en namen en de stam waaruit ze afkomstig waren. Zonder me te laten afleiden door de wolken of de zachte warmte van het seizoen die het bloed onder mijn huid tot suiker maakte, noch door de weinige vliegtuigen die de stilte van de hemel benadrukten. Ik hield van deze bezigheid, die ik begon met rekoefeningen om zowel mijn lichaam als het firmament met mijn armen te vergroten. De vleugels van Poll ontvouwen, die hoog in zijn kokospalm zat. Want op bepaalde geïnspireerde uren zag ik mezelf als Poll, de papegaai, de voortbrenger van een tropisch kabaal, de vogel met een uitzonderlijke lotsbestemming, de beschaver van een onbekend eiland. Zijn naam had ik opgeduikeld uit een achttiende-eeuws boek over een schipbreuk en de ontmoeting met een vermoedelijke kannibaal: een verhaal over eenzaamheid. (De herinnering aan de zomers met mijn eeuwig zwijgende grootvader, die voor mij zalige herstelperiodes waren waarin ik na verschrikkelijke migraineaanvallen terugkeerde naar de dingen en de smaken. Ik werp een korte blik om te zien of het leven terugkeert in de rivierkei van zijn lichaam. Zijn gezicht staat nog strakgespannen, zijn mond hangt open, maar ik zie een tersluikse traan. Toch huilt hij niet. Het is een mechanisme van het oog om zich te bevochtigen. Ik heb heel lang een zwak gehad voor het woord netvlies omdat het 'net' in zich draagt, de locatie van alle mogelijke zonsopgangen.)

Toch was het niet eenvoudig om altijd een nummer bij een gezicht te onthouden. In het begin had mijn geheugen er moeite mee. Soms verdrukten de gezichten van bekenden die van nieuwkomers of stalen ze er de gelaatstrekken van, het haar, de vorm van de ogen. Het maakte de inventarisatie riskant en mijn gave bijziend. En wanneer ik strak naar een gezicht probeerde te kijken om het te vereeuwigen als een vogel in mijn handen, dan trad er

een geniepige vervorming op. Niets is anoniemer dan een gezicht waar je te lang naar staart. Zelfs als het het gezicht van een naaste is. Met de jaren werd ik handiger: ik draaide de film opnieuw af in mijn hoofd, bestudeerde de details, zegde de namen op om een einde te maken aan de drukte en de genealogieën, verwantschappen en familielijnen met ferme hand te ordenen. Als het strenge stamhoofd van een versnipperd volk. Daarna bedacht ik verhalen bij de gekozen levens, aan de hand van een lange lijst boeken die ik op een of ander moment in mijn jonge jaren had willen lezen. Dat was het recept. De enige manier die ik in het dorp had gevonden om zowel de schaarsheid aan boeken als de verveling het hoofd te bieden en mijn schriften plechtig te maken. Waarom ik dat deed? Wanneer ik iemand vergat, overleed die de volgende dag. Zo simpel was het.

Ik heb het vaak genoeg kunnen nagaan. Het is mijn verborgen vervloeking. De wetmatigheid van mijn leven, die niemand kent. Ik zeg het (schrijf het): als ik vergeet, herinnert zich de dood. Niet heel scherp, maar wel direct. Ik kan het niet uitleggen, maar ik voel dat ik verbonden ben met Magere Hein. Zijn geheugen en het mijne zijn twee communicerende vaten: als het ene leegloopt, stroomt het andere vol. Nou ja, die formulering klopt niet helemaal. Beter: als mijn geheugen leegloopt of weifelt, dan betoont de dood zich ferm, hervindt hij het zicht als van een roofvogel en maakt een duikvlucht, zodat het dorp onder mijn ogen wordt ontvolkt. Een kwestie van balans, maar misschien ook de uitdrukking van een wetmatigheid die ik niet goed genoeg kan ontcijferen. Omgekeerd is het zo dat als ik me duidelijk herinner en de juiste woorden gebruik, dat de dood dan blind wordt, een paar rondjes door de lucht vliegt en daarna verdwijnt. Dan doodt hij een dier in het dorp, bijt hij zich tot op het bot vast in een boom of verzamelt hij insecten op de velden in het oosten, zodat hij iets te knabbelen heeft tot hij het zicht hervindt. Ik vind het heerlijk om hem in die verwarde toestand te beschrijven. Omdat ik daarmee tegelijk mijn

eigen gave en het nut ervan bevestig.

Wat ik doe is geen magie in de oude betekenis van het woord, maar de ontdekking van een wetmatigheid, een soort herontdekte samenhang. Het schrift is bedacht om herinneringen vast te leggen en dat is het uitgangspunt van mijn gave: niet willen vergeten is in zekere zin hetzelfde als niet willen sterven of om je heen te zien sterven. En dat het schrift zo universeel op de wereld is gekomen, komt omdat het niet alleen een instrument van boekhouders in Mesopotamië was, maar ook een machtig middel om de dood te slim af te zijn. Schrijven is de eerste rebellie, het ware gestolen vuur, gehuld in inkt om te verhinderen dat je je eraan brandt.

En als ik slaap? Misschien neemt God dan voor me waar, als de arbiter van het spel. Het dode tij van de dood, zou je kunnen zeggen. Ik weet alleen dat ik de mensen die ik gedurende de dag of nacht tegenkom goed moet tellen, dat ik genoeg schriften voor iedereen moet kopen en dat ik voordat ik ga slapen, heel vroeg de volgende ochtend of zelfs de dag erna verhalen vol namen en waanzin over hen moet schrijven, of net zo lang een plek in het dorp moet beschrijven totdat die een hallucinatie wordt – keien, verroest ijzer, daken... Schrijven is gewoonweg een manier om de mensen om me heen te genezen, te beschermen. Nog een detail: tussen mijn vergeten en de laatste ademtocht van de ander ligt een uitstel van drie dagen; daar geloof ik graag in om gedisciplineerd te blijven. Ik mag drie dagen wachten voordat ik over iemand schrijf, en niet langer.

Zo gaat het al jaren; uiteindelijk ben ik de spelregels gaan begrijpen, heb ik rituelen en listen bedacht om tot de geweldige conclusie te komen dat mijn beheersing van de taal, de taal die door mijn eigen inspanning tot stand is gekomen, niet alleen een avontuur is, maar ook een morele plicht. Die me aan de grond van het dorp nagelt, die verhindert dat ik het grondgebied verlaat. Is dat reden tot verdriet? Welnee! Natuurlijk zit er een vorm van martelaarschap in mijn bezigheid, maar ook een trilling van stilzwij-

gende voldoening. Van iedereen om me heen ben ik de enige die een manier heeft gevonden om levens te redden door te schrijven. De enige die in staat is om de absolute zinloosheid van de plaatselijke omgeving en geschiedenis te verdragen, de enige die dingen kan herstellen, degene die toezicht houdt op onze blootstelling aan de ogen van God en de zon. Al mijn neven, nichten, familieleden en burens draaien zonder het te weten rondjes, vervallen als ze ouder worden, trouwen jong en vreten zich ziek. De enige troost voor hun lot zijn de slaap en het hiernamaals, dat ze vullen met hun dromen door verzen op te zeggen waarin het wordt beschreven als een groene plaats waar alles mag. Ik ben de enige die een barst in de muur van het geloof heeft gevonden. Ik ben er trots op, dat moet ik toegeven, maar ook waakzaam – ijdelheid ligt op de loer – en vol vertrouwen in de wind. De juiste woorden zoeken, schrijven totdat ik de objecten dwing om vorm te krijgen, levens zin geven is een tedere tovenarij, de uiting van mijn liefde.

Ik ben bijna dertig, vrijgezel en maagd, maar ik heb getriomfeerd over het lot dat ons op deze lachwekkende plek allemaal beschoren is. De enige die eraan ontsnapt. Jazeker. Natuurlijk heb ik liefde opgevat voor een paar meisjes, waaronder Djemila, de stemloze, op wie ik nog altijd wacht en met wie ik ongewone woorden spreek die ze niet begrijpt, maar mijn seksualiteit is langzaamaan omgebogen tot een grotere roeping dan voortplanting. Vanwege mijn lichaam en mijn reputatie heb ik in dit kleine dorp nooit de kans gehad om mijn verlangens te bevredigen, en mijn verlangen naar omhelzingen is de behoefte om in een ander lichaam weerspiegeld te worden allang gepasseerd. Het heeft geen voorwendzels of kannibaalse argumenten meer nodig voor een kus. Als een ware verliefde stort ik me volledig op mijn enorme uitdrukking van compassie, die veel verder gaat dan de paar seconden vergetelheid die het orgasme veroorzaakt. Ik geloof dat dit een goede manier is om mijn lot te verwoorden. Nu ik bijna dertig ben, verkwist ik niet de kinderen in mijn buik, zoals men